

Любка Липчева-Пранджева, проф. д. н.
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

ДВЕТЕ „ГЕРМАНИИ“ НА КИРИЛ ХРИСТОВ – КОНСТРУКТИ НА ВЪОБРАЗЕНАТА ЧУЖДОСТ

Резюме. Статията проследява изместванията в моделното проектиране на чуждо културно пространство в поезията на Кирил Христов. Предложен е съпоставителен прочит на две стихотворения, посветени на Германия, но написани в отстояние на повече от 20 години. Страната, възпята в одата „Германия“ от 1914 г. като идеалната държава, изглежда като зловещо отрицание на собствените си ценности в безименното стихотворение от стихосбирката „Вълнолом“ от 1937 г. Само изглежда, защото включването на този втори текст под заглавието „Немско“ в сборника „Цялостна България“ (1942 г.) и преводът му на немски език ще зададат съвсем различна посока на възможната му интерпретация. Работата с документи от Пражкия архив на Кирил Христов потвърждава – и вторият текст е одически и несъмнено е посветен на Хитлерова Германия.

Ключови думи: чуждо културно пространство, идеална държава, политическа поезия, тоталитарен режим

Изследователите на творчеството на Кирил Христов винаги са знаели, че са изправени пред изключително комплексни, противоречиви и до пароксизъм болезнени отношения на поетическия Аз със света на своето/родното/българското. Че в тези отношения равно периодически откриват пролука и устойчиво деструктивно се вметват ту териториите на някаква културна чуждост (италианска, общославянска, германска, чешка), ту драматичните делитбени принципи на своето (йерархични, когато става дума за естетика; екзистенциално застрашителни, когато става дума за политика). Всяка от тези директории набира обемен списък от текстове на Кирил Христов, но пък притежава и програмни, емблематични творби, сякаш преднамерено създадени синтезно да изговорят целостта ѝ. Две стихотворения на Кирил Христов заемат тъкмо такава функция в констелацията от текстове, обвързани с немското, но имат парадоксално различна съдба – едното става шумно известно още с появата си, другото потъва дълбоко в невидимостта на полузабравата. Може би съвместеният им прочит ще съумее да подскаже защо...

Да започнем с появата на първото. Датата е 1. 10. 1914 г. Първа страница на брой 4344 на вестник „Дневник“ е оформена подчертано различно спрямо предходния и следващите броеве на широко популярното издание и вероятно за редовните му читатели това различие е било далеч по-видимо, отколкото за днешния, любопитно прелистващ страниците поглед. Обичайното композиране на каретата е запазено, дори обемните съотношения между тях са видимо съхранени, но на централното място на уводната статия се е разпростряло в пищната си многословност от 12 строфи (12 класически четиристишия) стихотворението „Германия“ на Кирил Христов. Авторът, който обикновено заема това пространство, а и ще продължи да го прави в следващите броеве на изданието, е не по-малко известният прозаик, романист, драматург, преди всичко публицист: Антон Страшимиров. „Побъркан адрес“, „Нова земя“, „Емисари“, „Защо съществува още Сърбия?“ са заглавия на все неговите текстове от тъкмо това каре, но в брой 4344 публицистът е отстъпил значително надолу, „свил“ се и дори риторически е отбелязал това свое „прибиране“ в дъното на първа страница в заглавието „Propos“ и в уточняващото „На един софиянец“; побрал се „под линията“ на лирическият текст и с това допълнително е означил неговата свръхценност¹.

Стихотворението „Германия“ не е единственото публикувано във вестник „Дневник“ (макар и рядко лириката се промъква по страниците му), но със сигурност е единственото публикувано на първа страница. В началото на композицията стои авторското име Кирил Христов, под него в скоби е отбелязано прословутото етническо определение *татаробългарин*, което ще предизвика яростни коментари за години напред. Накамаряването на жестове и символи продължава в епиграфа, предаден в оригинал: „Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt!“ и с точното му авторско име (Хофман фон Фалерслебен), но доста неточно и дори грубовато преведен под линия като: „Германио, Германио върху всичко, върху всичко на света!“².

Спокойно можем да твърдим, че при това оформление на първата си страница вестник „Дневник“ обявява включването на България в Първата световна война на страната на Централните сили точно една година по-рано от реалното му случване или поне го обявява като неизбежно и неотменимо, с което пък влиза в открита война с русофилите в България. Дванайсетте строфи на Кирил Христов трябва да изиграят ролята на манифест, постигащ категорично единение

¹ Вметнатото от публициста Антон Страшимиров („à propos“) съвсем не е безучастно към текста на Кирил Христов и лесно би могло да се разчете като провокативна ирония спрямо патосните му излияния.

² ХРИСТОВ, К. Германия. – *Дневник*, XIII, № 4344, 1.10.1914, с. 1.

на силите около магическата формула на името *Германия*. Случва се точно обратното – недоволни от поетическия „военен манифест“ са почти всички, при това скандализирани се чувстват представители на най-разнопосочни политически и/или естетически лагери.

За съвременната читателска нагласа скандалното в творбата на Кирил Христов изглежда лесно разпознаваемо – авторът на общославянските химни „Славянско слънце“ и „Орисия“, активният сътрудник на списание „Славянски глас“ е променил коренно политическите си възгледи и „мощната германска империя“ от „най-страшния ни враг!“³ се е превърнала в олтар, възвисен „върху всичко, върху всичко на света!“. Но всъщност тази промяна се е случила далеч преди октомври 1914-та, засяга мнозина от българските интелектуалци и в никакъв случай не е изненада за редовните читатели на вестника. Скандално би могло да бъде и обвързването с „германската песен“ (както я наричат в родината ѝ), но по това време тя все още няма никакъв статут на текст реликва. „Легендарната“ битка при Лангенмарк, от разказа за която тепърва ще се отприщва митопоезисът на „Deutschland über alles...“, предстои да се случи точно след месец и самата песен е твърде далеч от придобилия зловеща слава извън Германия национален химн. Толкова ранното интегриране на песента в български одически текст би могло да се разчете като симптоматично за потенциала ѝ или пък като провиденчески акт на българския поет – зависи от патетичността на собствения ни прочит⁴. В случая ни интересува много повече сгрешеният вокатив в превода на рефрена ѝ: Германио, Германио – абсурден за немския език, но и за семантиката на оригиналния текст на песента, той експлицитно посочва речника първоизвор на одата на Кирил Христов:

*Българийо, мила майко,
ще ли още ти да спиш? (...)*⁵

*И твой един син, Българийо (...)*⁶

*Българйо, драга, мила,
земля пълна с добрини (...)*⁷

³ ХРИСТОВ, К. Гробища. – *Славянски глас*, I, 1903, № 3, с. 116.

⁴ Въпреки многобройните последвали препечатания на стихотворението „Германия“ епиграфът е използван единствено при първата му публикация във вестник „Дневник“.

⁵ ЧИНТУЛОВ, Д. Българийо, мила майко! – В: ЧИНТУЛОВ, Д. *Стани, стани, юнак балкански*. София, 2015, с. 23.

⁶ БОТЕВ, Х. Обесването на Васил Левски. – В: БОТЕВ, Х. *Съчинения в два тома*. Т. 1. София: Български писател, 1986, с. 57.

⁷ ВАЗОВ, И. Де е България? – В: ВАЗОВ, И. *Събрани съчинения*. Т. 1. *Лирика*.

На теб, Българио свещена,
покланям песни си сега (...)⁸

О, Българио! Ти, майко жална (...)⁹

Недей тъжи, Българио,
не гледай нанаяд,
пред теб стои, Българио,
нов кръгзор и свят (...)¹⁰

Тъкмо онзи „неистов“ (по думите на П. Р. Славейков) патриотичен речник, подхванат от Раковски и Чинтулов, който току-що е бил травматично проверен през две войни и следователно е силно уязвим, е послужил за конструкт на въобразеното чуждо. При това страстно обичано чуждо: в 12-те строфи формулата *обичам те* (любя по речниковия първоизточник) е употребена 13 пъти, 11 от които в позицията на анафора:

Обичам ти небето и земята (...)
Обичам светлите ти идеали (...)
Обичам равнините ти безкрайни (...)
Обичам твоите езера омайни (...)¹¹

На три пъти се среща анафоричното обръщение *Германийо* („Германийо, едничка си под свода...“), а в шеста строфа, в абсолютния център на творбата, двете стилистични фигури се сливат в едно: „Германийо, обичам те, защото...“. Няма съмнение – въпросът „Питат ли ме де зората?“ е получил друг отговор и друго картографиране, а абсолютната истина на знаенето им („Тамо аз ще отговоря...“) е заявена със същата страстна влюбеност. Ако разполагахме само с текста (отвъд целия усложнен контекст на първата му публикация и отвъд авторското му име), можехме да си позволим лукса да поспорим за *пастиш* ли иде реч, или по-скоро за двупосочно устроена *пародия* (към българското: „любя твоите...“ и немското „Deutschlandlied“). Вестник „Дневник“ обаче, с цялата сериозност на уводното позициониране на текста, несъмнено настоява на „чистия“ жанр, на одата и нейното еднопланово, семантично неразколебано възхваляващо слово, изключващо всякакви игрови деструкции.

Пряпорец и гусла. София: Български писател, 1974, с. 47.

⁸ ВАЗОВ, И. На Българиа. – В: ВАЗОВ, И. Цит. изд., с. 51.

⁹ ВАЗОВ, И. Подъл ли е българският народ? – В: ВАЗОВ, И. *Събрани съчинения*. Т. 1., 1974, с. 73.

¹⁰ ВАЗОВ, Ив. Паметниците на България. – В: ВАЗОВ, И. *Събрани съчинения*. Т. 2. *Лирика, 1881–1886. Поля и гори*. София: Български писател, 1975, с. 176.

¹¹ ХРИСТОВ, К. Германия. – В: Цит. съч., 1914, с.1.

Както ще се убедим след малко, на такъв прочит държи и самият автор. В текста му подмяната на свое и чуждо се случва през един автоматизиран, почти трафаретен речник, но съвсем не през автоматизъм на конструирането им. Етически подобен жест би се приравнил на предателство. Отвъд познатото географско позициониране на красивото родно като природа („равнините ти безкрайни“, „безмълвието мистично на леса“, „оловни небеса“, „езера омайни“), в описа на харесваното чуждо детайлно са изброени (оттук и многословието на 12-те строфи) всички измерения на социалния свят: *строги мъдречи; войни... в стройни редове; синовете...; избраний; тълпа; вожд, мъдреца, простака* и т. н. и през всяка от социалните роли е внушен ценностният комплекс на обединението им в единен социум: неотменимост на реда, йерархията и властта; труд и амбиция за първенство:

- борба и всекидневен труд велик (...);
- мъдрият не е там враг; избранный там не е немил-недраг (...);
- че власт / не гавра за глупеца е, не глума (...);
- ...многолюдията ти, дете, вой див не заглушава мисълта (...).¹²

Ако се върнем към утопичния проект за „славянското слънце“ и описаните в него дефекти на днешното на славянския свят: „демократизъм неразбран“, „велика на несговор епопея“, „липса на каква да е идея държавническа“¹³, които непременно трябва да бъдат преодоляни в историческия път на всеки от отделните славянски етноси, ще видим, че „Германия“ за К. Христов от 1914 г. е не просто отместеното/заменено свое, а откритото име за конструкт на отдавна мечтаната *идеална държава*. Нищо чудно, че през нея се търси възможния излаз на своето отвъд всичките му болезнени липси към цивилизованото бъдеще, че на тази идеална държава се възлага бъдещето на човечеството:

*Германийо, едничка си под свода!
Вей своите победни знамена!
Где минеш – там ний чакаме възхода
на нова мощ, на нова светлина!*¹⁴

Специално внимание заслужава следващата, последна строфа на стихотворението – тя някак рязко завръща високата патетика на (мечтано) идеалното към политическата реалност на драматично ескалиращата европейска война. Възможността и най-великият да „изнемогне“, да бъде победен, е провидяна не през фактите на реалните

¹² Пак там.

¹³ ХРИСТОВ, К. Гробища. – *Славянски глас*, I, 1903, № 3, с. 115.

¹⁴ ХРИСТОВ, К. Германия. – *Дневник*, XIII, № 4344, 1.10.1914, с. 1.

военни действия, а през една особена „солидарност“ /омонимичност на съдбите на създателя (поета) и неговото творение (идеалната Германия): „И ако завистта и теб отсъди / да изнемогнеш“... Компенсацията, очаквано, идва от същата посока на сдвоено бъдеще, от задължителното вписване на съдбата им в текста на световната история като „свят спомен за най-славна борба“¹⁵.

Кирил Христов включва творбата си с впечатляваща настойчивост навсякъде, където би могъл да открие подходящо пространство за нея: в стихосбирката „Победни песни“, в антологията на Мюлер-Нойдорф „Блумен аус дем Балкан“ (1917), в 50-то издание на „Алманах за Царство България“, посветено на навършването на „едно хилядолетие, откакто Симеон Велики въздигна българската държава до степен на могъщо царство“¹⁶. В алманаха на стихотворението „Германия“ отново е отделено специално издателско внимание. Веднага след обширната студия „Върховете на българската писменост“, подписана с инициалите G. S., следва текстът „Една българска апология на Германия“¹⁷, който буквално обгражда преводния вариант на стихотворението с високата оценка на немската критика за поета и със сведения за въздействието на самия текст:

Българският поет Кирил Христов, когото сериозната критика смята за най-значимия сред поетите на днешна България и който от години живее в Германия, е написал множество стихове и статии за Германия, в които изразява своето влечение и възторга си от същината на немското. Славистът на университета в Мюнстер, д-р Карл Х. Майер, обобщава в следните думи своята оценка за творчеството на Христов:

От честото си пребиваване сред немците Кирил Христов е извлякъл дълбокото си познаване на немската същност, изградил и съхранил е голямата си любов към специфично немското. Никога досега не са прозвучавали на славянски химни за немската същност като неговите. Сред сънародниците си Кирил Христов има само възторжени почитатели или яростни противници; никой не остава равнодушен спрямо неговото творчество. Това е и най-добрият критерий, по който може да се оцени неговото творчество.¹⁸

Следват сведения за първата публикация на превода на стихотворението на немски във вестник „Фосише Цайтунг“, за многократните препечатвания след това, за изключителния интерес към него в немска

¹⁵ Пак там.

¹⁶ ПАРЛАПАНОВ, Л. Предговор. – В: *Юбилеен алманах за Царство България*. Съст. с официално съдействие д-р Иван Парлапанов. Almanach für Königreich Bulgarien. Leipzig und Sofia, 1928, с. 12.

¹⁷ О. А. Eine Apologie auf Deutschland. – В: *Юбилеен алманах за Царство България*, с. 235–236.

¹⁸ Пак там, с. 235.

среда, за молбата на уредниците на музея „Хинденбург“ в Познан да получат за сбирката си текста на стихотворението с автограф. Тук за пръв път срещаме и обяснителен коментар за последната, често съзнателно пропускана в превода строфа на стихотворението: „Тогава, следователно по време на войната, тази строфа беше отхвърляна като твърде песимистична. Днес оценката е различна; днес в нея може да се прозре доказателство за интуицията, за профетичната дарба на поета“¹⁹.

Пражкият архив на Кирил Христов съдържа множество писма на издателя на алманаха Л. Парлапанов до поета, от които става неопровержимо ясно, че авторството и на студията за върховете на българската литература, и на представянето на стихотворението „Германия“ принадлежи на самия Кирил Христов. Поетът не само държи на тази своя творба, той несъмнено е доволен от интензитета на рецепцията ѝ.

За да стигнем до появата на второто стихотворение, ще трябва да пропуснем дългите години на доброволно изгнание в Йена, Лайпциг и Прага и да се вгледаме във фигурата на завръщания се в България поет. Оставил зад себе си горчивото разочарование от Германия и немците (то вече е изписало романа „Бели дяволи“ и страници наред от „Време и съвременници“²⁰); оставил гостоприемната Прага, в която сред чужди е чествал юбилея си, Кирил Христов се завръща в родината с даровете на усиления си труд. Предстоят множество публикации и в едно интервю той изброява поне първите:

Там [в Прага] имах възможност наистина да работя и донесох доста неща. Живеех извън града, на въздух и свобода. Написал съм роман из живота на българите в Прага. [...] Озаглавил съм го „Герои“, защото ще бъде и нещо като отговор на писанията на Бърнард Шоу за българите. Приготвил съм и една антология на чешката лирика на български език. Тя е онасловена „Огледалата на Вълтава“. Готов е ръкописът на една пиеса „Майстор и дявол“ и един роман в стихове „Бездна“, който ще излезе в списанието на г-н проф. М. Арнаудов. В „Бездна“ описвам моите преживявания в Италия.²¹

Част от издателските планове ще останат неосъществени, но може би най-ценното от сътвореното в Прага вече е издадено. През 1937 година излиза голям сборник нови стихове „Вълнолом“ и тъкмо в първия цикъл на тая стихосбирка („Мигове и вечност“) на страница 51 откриваме интересувания ни текст. Подобно на всички други от цикъла стихотворението е без заглавие:

¹⁹ Пак там, с. 236.

²⁰ Тъкмо този роман и тези страници остават непубликувани десетилетия напред.

²¹ ДУШКОВ, А. Вчера г-н К. Христов се завърна. – *Зора*, XX, № 5775, 21.09.1938, с. 2.

*Там само празници на силата празнуват.
Там от повеля нямат страх:
Машины заповедите са: с тях човеците
хилядократно струват.*

*Не виждал съм по-чуден град!
Там извор на страшна воля блика!
Пред него всички падат и пият –
и с послушание в тях се ражда мощ велика.*

*Покорно всеки се нарежда там,
къде посочат му, без дума да пророни (...)²²*

Димитър Аврамов, един от най-проникновените читатели на Кирил Христов, забелязва това стихотворение и подробно го коментира като текст, „предвещал угрозата за свободата и спокойствието на Европа“. Финалната строфа според него е „не предупреждение, а прокоба“:

*Затуй уж ведро е, а пък гърми...
Народи, свадени сте вие и сами –
ще се продънят вашите земи.*

Кога, в коя година е написано стихотворението (публикувано през 1937)? Коя държава, кой град се има предвид? – Трудно е да се отговори точно. Едно е ясно: чрез Кирил Христов нашата нова лирика е открила едно чудовищно явление на двадесетия век – тоталитарната държава.²³

Всъщност знаем отговора на поне един от въпросите: защото успоредното четене на „Германия“ и неозаглавеното стихотворение от страница 51 на „Вълнолом“ валидизира еднакъв набор от социални норми като неотменими, но вторият текст рязко заменя ценностната им означеност:

- „че власт / не гавра за глупеца е, не глума...“ от обичливата отдаденост на въобразеното чуждо, сега звучи като: „там от повеля нямат страх / машини заповедите са...“;
- „мъдрият не е там враг; избранный там не е немил-недраг...“ като: „Там извора на страшна воля блика! Пред него всички падат и пият“;
- „...многолюдията ти, дете, вой див не заглушава мисълта...“ като: „Този страшен род е ням“ и „Да са уверени, че всекия влак / от първи мост ще се преметне и изчезне, / претъпкали го биха чак, / готови да изпълнят всички бездни“²⁴.

²² ХРИСТОВ, К. Там само празници... – В: ХРИСТОВ, К. *Вълнолом*. София: Древна България, София: Български писател, 1987, с. 51.

²³ АВРАМОВ, Д. Кирил Христов. – Предг. към: ХРИСТОВ, К. *Трепети*. *Лирическа поезия*, 1987, с. 41.

²⁴ Цитати съотв. по публикациите във в. „Дневник“, 1.10.1914, с. 1, и кн.

Успоредното четене на двата текста, написани в отстояние на близо 22 години, само изписва заглавието „Германия. II“, и дори (ако държим да означим през паратекста като доминантна истинността на собствената ни интерпретация): „Анти-Германия“ и „Фашистка Германия“.

Решим ли да не се предверяваме на четенето си и да продължим с усилията да отговорим на въпросите около неназованото (около деиктично местоимение там), паметта на документното, рано или късно, ще ни изненада. Ще ни посочи за пореден път неприятната констатация, че и най-старателното контекстно четене е значимо по-тясно от фактичността на контекстите. През 1942 г. Христо Цанков-Дерижан, близък приятел и един от най-устойчивите почитатели на поета К. Христов, издава сборника „Цялостна България. Вчера, днес и утре“. Сборникът чества успехите на пролетта на 1941 г., завръщането на „цялостната държава“, над която „най-сетне е изгряло слънцето на свободата“ и се стреми да подреди единството на българската общност тъкмо през „анкетата“ (редакторът избира тази квалификация) „между първите наши държавници, общественици и литератори“, която ще провиди истината за бъдещето отвъд „опиянението на днешния ден“²⁵. Несъмнено амбициозна задача. Анкетирани са военни, политици, учени, писатели. Сред елитните имена на българската общественост името *Кирил Христов* се включва на два пъти: като име на български творец и като име на общественик. На 14-та страница, веднага след тържественото слово на цар Борис III и обяснителните думи на редактора, се появява нашето стихотворение („Германия 2“ или „Анти-Германия“), снабдено със следната бележка под линия: „Българският оригинал на стихотворението е отпечатан в книгата „Вълнолом“, с. 51, през 1937 г., когато още никой не вярваше във възможността за подобна на сегашната война“²⁶. Следва преводът на стихотворението на немски език от Ноemi Молнарова-Христова (съпругата на поета), следва апотеозен (анонимен) текст, посветен на Адолф Хитлер, на осветлението на този „феномен“ като „последен етап в развитието на всеобхватния човешки гений“²⁷. Само цялостният прочит на сборника или поне на тези 5 поредни страници от него би могъл да отговори на въпроса как е възможно даден текст да бъде едновременно политически апел за мечтания райх и злокобен негов негатив-прокоба, единен конструкт на утопия и антиутопия; да бъде „Германия“ на в. „Дневник“ и „Анти-Германия“ от стихосбирката „Вълнолом“.

„Вълнолом“ (1937), с. 51.

²⁵ ЦАНКОВ-ДЕРИЖАН, ХР. През пролетта на... – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*. Под ред. на Хр. Цанков-Дерижан. София, 1942, с. 8–9.

²⁶ ХРИСТОВ, К. Немско. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*, с. 14.

²⁷ Предишни етапи: Прометей, Юлий Цезар, Ал. Македонски, Наполеон Бонапарт. Вж.: Н. Е. Адолф Хитлер. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*, с. 16–18.

Да не забравяме преди всичко, че послесловът в сборника отново настоява (с присъщата за поета самовлюбеност) текстът да се чете като визионерски, т. е. настоява още през 1937 година да е провидян и оповестен възходът на „феномена“ Хитлер. Несъмнено самата стилистика на творбата допуска през оптиката на страшното и злокобното да прозвучи и стаеният ужас/преклонение/възхита от неотменимото и непобедимо зло. Преводът, от своя страна, не само умело се справя с грапавини в езиковата картина на оригинала, той извежда в по-високата стилистична гама почти всеки неин избор: така *Gebote* (библейското *завети*) измества повели (заповеди: *Befehle*) само с една, но съвсем не малозначна степен; *послушание* се превръща в *отдаденост*; „страшен род“ в „железен народ“ (“*Dies eisern Volk*”) и т. н. Метафори на възможната остраненост са преизказани в превода като категорична еднозначност и „Не виждал съм по-чуден град!“ се превръща във „Видях най-чудесния град“ (“*Ich sah die wunderlichste Stadt*”), а ясно заявени отрицателни оценки („свадени сте вие и сами“) се превръщат в справедливо произнесени присъди: „встрастени в битките, народи, неспособни на приятелство“ (“*streitverbiss'ne Völker, ohne Freundeshand*”), за които „пожарът приближава“ (“*es naht der Brand*”).²⁸

Ако предприемем следващата изследователска стъпка и изведем в плана на съпоставителното четене вече установеният в немския речник на възхвала на фюрера (например сборника „На Фюрера“, честваш 50-годишния юбилей на Хитлер или отделни стихотворения като „Германия стои зад теб“ и „Следваме те сляпо“), ще открием неподозирани паралели, които ще персонализират извора на страшна воля еднозначно, ще назоват и точните координати на „чудния град“. Засега ми се струва напълно достатъчно да се вслушаме в българския еквивалент на този речник, във възторженото описание на „феномена Хитлер“ от сборника на Хр. Цанков-Дерижан:

Човечеството трябваше, най-сетне да очаква раждането на оногова, който да изравни хората не само пред законите на държавата, а и пред законите на живота. [...] Днес Адолф Хитлер не говори само на своя народ, той говори на цялото човечество... [...] Днес социалният и нравствен кодекс на Адолф Хитлер стопява като огнехвъргачка всички ръждясали форми на либералния порядък, и то не само в Европа...²⁹

За тоталитарния свят като конструкт на мечтаното ново ще говори и „анкетата“ на общественика Кирил Христов. В нея чуждият по език отново е по-близкият до духа на своето, отново е образцово предпоставен, а пътят на своето „към възход“ може единствено да е „в хармония

²⁸ CHRISTOV, K. Deutschland. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*, с. 15.

²⁹ Н. Е. Адолф Хитлер. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*, с. 16–18.

със задачите на тяхната история“. Нещо повече – „Всички други пътища водят към последна катастрофа, към изчезване от сцената на историята и като държава, и като народ!“.³⁰ Сборникът „Цялостна България. Вчера, днес и утре“ недвусмислено обявява: завърнал се е Татаробългаринът.

Внимателното вглеждане във фактичното, бавното четене на контекста може да свърши още нещо, да поднесе утеха или поне частична компенсация на красивия днешен прочит на второто стихотворение като текста „Анти-Германия“. Пражкия архив на Кирил Христов пази и друг разказ: подготовката на сборника от 1942 г. е включвала идеята да се съберат двата текста и да се подреди хронологията на появата им като диптих на визионера поет. Преводът на „Германия“ е съхранен без изменения, като в послеслова към него откриваме вече познатата ни информация за голямата му популярност:

Бележка на автора: Това стихотворение беше публикувано в българската преса преди 27 години, на 1 октомври 1914 г., точно в този вид, в който и днес го предлагаме: нито една дума не е променена. Още тогава то беше преведено на немски и отпечатано в някои от най-големите немски вестници, а по-късно беше разпространено и в провинциалната преса. Рецитирано е безброй пъти от артисти, войници, деца, като най-често беше пропускана последната песимистична строфа...

При сегашната война от нея с удоволствие се отказва и самият ѝ автор.³¹

Жертвената кръв на тази последна строфа очевидно не е помогнала особено. Някой яростно се е опитвал да съчлени единен текст чрез общо озаглавяване на диптиха и е изпробвал: *Две стихотворения на своето време* (зачертано); *Вчера и днес* (зачертано); *Две стихотворения от Кирил Христов* (зачертано). Зачертавано е последователно във времето: първо с черно, после със синьо, накрая – с червено... В сборника, вече знаем, остава едно стихотворение и то е със заглавието „Немско“. Заглавие, което открито не иска да се помни, че е имало и текст „Германия“.

³⁰ ХРИСТОВ, К. Немско. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*, с. 98.

³¹ Вж. Приложения № 1 и № 2. Архивът на Кирил Христов, съхраняван в Пражката национална библиотека, не е описан и съответно обработен. Използваните в настоящия текст снимки на отделни архивни единици дължа изцяло на любезното съдействие на колегата д-р Таня Янкова, понастоящем лектор по български език, литература и култура в Карловия университет.

~~Zwei mit einem Gedichte~~
~~Einst im Jahre~~
Kyrill Christov ~~Zwei Gedichte~~
Kyrill Christov
GERMANIA

Germania, du stolze, starkbewehrte,
Du Heimat eines Volks voll Kraft und Mut,
Ich liebe deinen Himmel, deine Erde,
Den Segen, der auf deiner Arbeit ruht!

Ich liebe dich mit deinen Idealen
Und deiner Dichter, deiner Denker Schar,
Die schlanken Türme deiner Kathedralen
Und deine Ziele, herrlich, hoch und klar!

Ich liebe deine weiten grünen Auen
Und deinen märchenstillen, dunklen Wald!
Ich liebe deine See'n, die zauberblauen,
Die Wetterwolke, die sich drüber ballt!

Ich liebe deine herrlichen Titanen,
Die Helden, die beschirmen deine Macht!
Der Krieger Scharen lieb' ich, die der Ahnen
Gedenkend, ziehen mutig in die Schlacht!

Wie trägt der schlichte Mann sein Los in Ehren!
Es hasst die Einfalt nicht der Weisheit Kleid,
Und keiner wird der Menge Gunst begehren;
Fern bleibt dem Auserwählten Hass und Neid!

Die Menschen liebe ich, die stillen, frommen,
Die, von dem Lärm des Alltags nicht berauscht,
Der tiefsten Andacht voll, mit mir der hohen,
Endlosen Weisheit Stimme oft gelauscht!

Glücklich Volk! Das Streben des Weringen
Wirkt mit dem Auserwählten Hand in Hand;
Wie liebe ich dein sieghaft Vorwärtsdringen,
Den rechten Platz erkämpfend deinem Land!

O Deutschland! Dir nur unterm Himmelsbogen
Der neue Tag den Siegeslorbeer flicht!
Und dort, wo deine Siegesfahnen fliegen,
Erstrahlt aufs neu' uns Frische, Macht und Licht! --

1. Oktober 1914.

Aus dem Bulgarischen Übertragen
von E. G.

BEMERKUNG DES AUTORS. Dieses Gedicht erschien in der bulgarischen Presse vor 27 Jahren, am 1. Oktober 1914, genau so, wie wir es heute geben; kein einziges Wort ist verändert! Es wurde schon damals ins Deutsche übersetzt und in manchen von den größten Berliner Zeitungen gedruckt, und später fand es den Weg auch in die "Provinzpresse". Es ist unzählige Male von deutschen Künstlern, Soldaten, Kindern rezitiert worden, wobei häufig die letzte, pessimistische Strophe weggelassen wurde, und zwar:

Und sollt' es dennoch fremden Held gelingen,
Dich je zu beugen vor der Feinde Wut,
Sird noch in fernste Zeit die Kunde dringen
Von Deutschlands Größe, Deutschlands Heldennut!
Von ihr, bei dem heutigen Krieg, spricht sich selbst der Autor
gerne los.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

АВРАМОВ, Д. Кирил Христов. – В: ХРИСТОВ, К. *Тренети. Лирическа поезия*. София, Български писател, 1987, с. 5–48.

ДУШКОВ, А. Вчера г-н К. Христов се завърна. – *Зора*, XX, № 5775, 21.09.1938, с. 2.

Н. Е. Адолф Хитлер. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*. Под ред. на Хр. Цанков-Дерижан. София, 1942, с. 16–18.

ПАРЛАПАНОВ, Л. Предговор. – В: *Юбилеен алманах за Царство България*. Съст. с официално съдействие д-р Иван Парлапанов. Almanach für Königreich Bulgarien. Leipzig und Sofia, 1928.

ХРИСТОВ, К. Гробища. – *Славянски глас*, I, 1903, № 3, с. 115–116.

ХРИСТОВ, К. Германия. – *Дневник*, XIII, № 4344, 1.10.1914, с. 1.

ХРИСТОВ, К. Там само празници... – В: ХРИСТОВ, К. *Вълнолом*. София: Печатница „Древна България“, 1937, с. 51.

ХРИСТОВ, К. Немско. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*. Под ред. на Хр. Цанков-Дерижан. София, 1942, с. 14.

ЦАНКОВ-ДЕРИЖАН, Хр. През пролетта на... – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*. Под ред. на Хр. Цанков-Дерижан. София, 1942, с. 7–9.

CHRISTOV, K. Deutschland. – В: *Цялостна България. Вчера, днес и утре*. Под ред. на Хр. Цанков-Дерижан. София, 1942, с. 15.

O. A. Eine Apologie auf Deutschland. – В: *Юбилеен алманах за Царство България*. Съст. с официално съдействие д-р Иван Парлапанов. Almanach für Königreich Bulgarien. Leipzig und Sofia. 1928, с. 235–236.

REFERENCES

AVRAMOV, D. Kiril Hristov. In: HRISTOV, K. *Trepeti. Liricheska poeziya*. [*Trepidations. Lyrical poetry*.] Sofia: Balgarski pisatel [publ.], 1987, pp. 5–48.

CHRISTOV, K. Deutschland. [Germany.] In: H. TSANKOV-DERIZHAN (ed.). *Tsyalostna Bulgariya. Vchera, dnes i utre*. [*Whole Bulgaria. Yesterday, Today and Tomorrow*.] Sofia, 1942.

DUSHKOV, A. Vchera g-n K. Hristov se zavarna. [*Yesterday Mr. Hristov landed back*]. In: *Zora* (Sofia), XX, № 5775, 21.09.1938, p. 2.

N. E. Adolf Hitler. In: H. TSANKOV-DERIZHAN (ed.). *Tsyalostna Bulgariya. Vchera, dnes i utre*. [*Whole Bulgaria. Yesterday, Today and Tomorrow*.] Sofia, 1942, pp. 16–18.

PARLAPANOV, L. Predgovor. [Introduction]. In: *Yubileen almanah za Tsarstvo Bulgariya*. Sast. s ofitsialno sadeystvie d-r Ivan Parlapanov. Almanach für Königreich Bulgarien. [*Jubilee almanac for the Kingdom of Bulgaria. Compiled with the Official Assistance of Dr. Ivan Parlapanov. Almanach für Königreich Bulgarien*.] Leipzig und Sofia, 1928.

HRISTOV, K. Grobishta. [Graveyards.] In: *Slavyanski glas* (Sofia), Vol. I, 1903, Iss. 3, pp. 115–116.

HRISTOV, K. Germaniya. [Germany.] In: *Dnevnik* (Sofia), XIII, № 4344, 1.10.1914, p. 1.

HRISTOV, K. Tam samo praznitsi...[Only Feasts There...]. In: HRISTOV, K. *Val-nolom*. [A Breakwater.] Sofia: Printing House "Ancient Bulgaria" [publ.], 1937, p. 51.

HRISTOV, K. Nemsko. [German.] In: H. TSANKOV-DERIZHAN (ed.). *Tsyalostna Balgariya. Vchera, dnes i utre*. [Whole Bulgaria. Yesterday, Today and Tomorrow.] Sofia, 1942.

TSANKOV-DERIZHAN, H. Prez proletta na... [During the Spring of...]. In: H. TSANKOV-DERIZHAN (ed.). *Tsyalostna Balgariya. Vchera, dnes i utre*. [Whole Bulgaria. Yesterday, Today and Tomorrow.] Sofia, 1942, pp. 7–9.

O. A. Eine Apologie auf Deutschland. [An Apology of Germany.] In: *Yubileen almanah za Tsarstvo Balgariya. Sast. s ofitsialno sadeystvie d-r Ivan Parlapanov. Almanach für Königreich Bulgarien*. [Jubilee almanac for the Kingdom of Bulgaria. Compiled with the Official Assistance of Dr. Ivan Parlapanov. Almanach für Königreich Bulgarien.] Leipzig und Sofia. 1928, pp. 235–236.

THE TWO "GERMANIES" OF KIRIL HRISTOV – CONSTRUCTIONS OF IMAGINED OTHERNESS

Abstract. The essay traces the shifts in the modelled projections of the foreign cultural space in the poetic works of Kiril Hristov. Here I offer a comparative reading of two poems dedicated to Germany but written more than twenty years apart. The country praised in the ode "Germany" from 1914 as the ideal state appears as a sinister rejection of its own values in the untitled poem from the collection of poetry "Breakwater" from 1937. It only appears to be so, since the inclusion of this second text in the collection "The whole of Bulgaria" (1942) under the title "German" and its translation into German would open a completely different direction for its possible interpretation. My study of documents contained in the Prague archives of Kiril Hristov confirms that the second text also has the dimensions of an ode and is undoubtedly dedicated to Nazi Germany under Hitler.

Keywords: foreign cultural space, ideal state, political poetry, totalitarian regime

Ljubka Lipcheva-Prandzheva, Prof., DSc
"Paisii Hilendarski" University of Plovdiv
24, Tsar Asen Str., 4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: l.lipcheva@uni-plovdiv.bg